

Makale Türü: Kitap İncelemeleri

Geliş Tarihi: 21.07.2019

Kabul Tarihi: 30.08.2019

BÜYÜK TÜRK-İSLÂM ÂLİMİ MÂTÜRÎDÎ HAYATI, FİKİRİYATI VE ESERLERİ

Doç. Dr. Süleyman DOĞAN*

Oğuz Çetinoğlu, *Büyük Türk-İslam Alimi Matüridi Hayatı, Fikriyatı ve Eserleri*, Bilge Oğuz Yayınları, 13,5 cm x 21 cm, 1. Basım, 2. Hamur Kağıt, 368 sayfa, ISBN: 978-605-201-95-73, İstanbul 2019.

Yazar Oğuz Çetinoğlu tarafından kaleme alınan “Büyük Türk-İslâm Âlimi Mâtürîdî, Hayatı, Fikriyatı ve Eserleri” isimli kitap Bilge Oğuz yayınlarından çıktı.

Takriz Faruk Beşer'den!

“Matüridi” kitabının “Takriz” yazısında Prof. Dr. Faruk Beşer, “Eserde Türklerin ilk inanışlarını, İslamiyet’i kabullerini, bu dine hizmetlerini, Yahudilik ve Hristiyanlık gibi diğer semavi dinlerle ilişkilerini, Matüridi’nin hayatını, eserlerini ve diğer ilimlerle ilgisini tatlı ve anlaşılır bir dille okuyabilirsiniz. Okurken ulaşabilmek için pek çok kaynağı taramamız gereken nadir bilgilere rastlayabiliyoruz. Mesela bir din olduğu sanılan Şamanizm’in aslında din değil, bir “yaşam kültürü” olarak değerlendirilebileceği gerçeğini ilmi kaynaklarıyla öğreniyoruz. Oğuz Çetinoğlu’nun bu çalışması tebrik ve takdire değer olduğundan şüphe yoktur. İlim meraklılarına hayırlı olsun” diyor.

Kitabın giriş bölümünde Oğuz bey İmam Matüridi için şu önemli tespitleri yapıyor: “O, kendisi gibi Türk soyunun mümtaz mensubu İmam-ı Azam Ebu Hanife Hazretleri’nin yolunu takip eden ‘İtikat imamı’ unvanına hak kazanmıştır. Asli istikametinden uzaklaştırılmış Müslümanlık sebebiyle İslamiyet içinde alternatif arayışında olan genç kardeşlerimiz, Şamanizm ve deizm gibi İslamiyet dışı temayülleri denemek isteyen dostlarımız, İmam Matüridi’nin Türk örf ve adetleriyle, gelenekleri ve kültürü ile yoğrulmuş Müslümanlık anlayışını inceleme fırsatını bulabilirse, saadete erişmeleri kolaylaşacaktır. İmam Mansur el-Matüridi, temellerini İmam-Azam Ebu Hanife tarafından atılan akılcı din anlayışının ilk temsilcilerindedir. O, İslam aleminin çalkantılı olduğu bir dö-

* Yıldız Teknik Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi İnsan ve Toplum Bilimleri Öğretim Üyesi.

nemde aklın, dinin anlaşılması için en uygun metot olduğu görüşüne sahiptir. Fikirlerinin anlaşılması ve tatbik edilmesi; Türk dünyası ve İslam alemi için büyük bir kazanç olacaktır. Bu kazanca küçük de olsa bir katkı sağlanabilirse, bu kitabın hazırlanmasındaki maksada ulaşılmış demektir.”

Tuğrul Beğ!

Kitabın 24. sayfasında, Abbasi Halifesi El Kasım bi Emrillah, Tuğrul Beğ'i Bağdat'a davet eder. Tuğrul Beğ, 1055 yılı Ramazanında Bağdat'a girerek Büveyhi müdahalesine son verir. Tuğrul Beğ artık, Şarkın ve Garbın, yedi iklimi ile bütün İslam aleminin dünyevi hakimiyet ve yönetimi, Müslümanların muhafaza ve idaresini üstlenmiştir. Kendisine “İslam Sultanı” unvanı verildi. 705-715 yılları arasında Emevi Devleti'nin Türkistan valisi olan Kuteybe b. Müslim zamanında, az sayıda Türk, Müslümanlığı kabul etti. Türklerin küteller halinde İslamiyet'i kabulleri, 750 yılında Emevi Hanedanını devirip İslam devletinde hilafet makamına geçen Abbasiler döneminde gerçekleşti (sayfa: 29).

Matüridi, Türkistan'ın Semerkant şehrinin Matüridi köyündendir. Matüridilik, imanla ilgili mevzularda ayet ve hadisleri temel almakla birlikte dinin anlaşılması konusunda akli temel kabul etmiş bir mezheptir. Matüridi akadininin temelini İmam-ı Azam Ebu Hanife'nin icthadları-görüşleri, bilhassa O'nun 'Fıkhu'l-Ekber' isimli eseri teşkil eder. Türklerin ekseriyeti fıkihta Hanefi, itikatta ise Matüridi mezhebindedir. Mezhep, Türkiye, Balkanlar, Orta Asya, Hindistan ve Pakistan'da da yaygındır (sayfa: 52).

İmamet-Siyaset ve Adalet!

Gazeteci-yazar ve araştırmacı Oğuz Çetinoğlu, Matüridi isimli kitabının (201)'nci sayfasında imamet, siyaset ve adaletten bahisle, “İmam Matüridi'ye göre, imamet yani devlet başkanlığı meselesi, itikati bir konu değildir. Akli bir meseledir. Zira insanların birlikte huzur ve barış içerisinde yaşayabilmeleri için hukuki ve sosyal bir düzenlemenin olması şarttır. İmam Matüridi, toplum düzenini sağlayacak bir imamı (yönetici, devlet başkanı manasında) gerekli görmekte birlikte, imamın kim olacağı, nasıl seçileceği ve hangi özellikleri taşıyacağı hususunda Kur'an'da açık bir hükmün bulunmadığını söyler. O'na göre imamet konusunda her mezhebin farklı görüşleri ileri sürmesi de, Kur'an'da bu konuyla ilgili açık bir ifadenin olmayışından kaynaklanıyor.”

Matüridi'ye göre imamda (yöneticide) bulunması gereken en önemli özelliğin adaletle hükmetmek olduğu söylenebilir. Nitekim O, “İnsanlar arasında hükmettiğin zaman adaletle hükmedin” ayetin açıklamasında, Ebu Sait el-Hudri kanalıyla Hz. Peygamberin şöyle dediğini nakleder: “Kıyamet gününde insanların en sevimsisi ve bana en yakın olanı adil imamdır. İnsanların en kötüsü ve azabı en şiddetli olan ise zalim sultandır.” Bundan dolayı, yöneticilerin insanlar arasında hükmederken hak ve adaletle riayet etmeleri gerekli görür. Matüridi'ye göre imamet konusundaki dini açıdan gözetilmesi gereken husus ise, takva sahibi olmaktır. Zira takva, idari görevin adaletli bir şekilde yerine getirilmesine yardım eder. O'na göre, halife/imam/devlet başkanı ma-

sum değildir; hata yapabilir. Bu sebeple devlet başkanı uzman danışmanlarla çalışmalı ve onlarla istişare edip, onların ikazlarını dikkate almalıdır.

Mutedil Disiplin Anlayışı!

Matüridi'nin aşırılıktan uzak mutedil disiplin anlayışı, titizlikle üzerinde durduğu insan hürriyeti, tebliğ ve dinden çıkma konusundaki yumuşak ve adil hükümler, objektif ahlak anlayışı, diyanet ve siyaset ayırımı gibi hususlar Türkler arasında üstün bir medeniyet inşası sağlamıştır. O, insanın sadece fiziki hürriyetini değil, akli melekelerinin de sınırlayan tarikatlarla mesafeli durmakla, *'Türk-İslam medeniyeti'* kavramının temelini atmıştır (sayfa: 204).

Günümüzde İslam coğrafyasını kan gölü haline getiren çatışmalarının çoğunun din adına yapıldığı iddia edilmektedir. O'nun görüşü, savaşlar ancak dinin değil, devletin varlığının devamı için lüzumlu görülebilir. Çünkü dinin çirkin gördüğü savaş, devletin varlığı için kaçınılmaz olabilir. Öte yandan, savaş bizzatihi çirkin olarak kabul eden ayet-i kerimeden hareket ederek, çirkin bir araçla, dinin gayeleri arasında bir örtüşmenin olmayacağı açıktır. O'na göre savaş, küfrün/inkarın sebebi değil, zulmün sebebidir. Dünyamızın bu medeniyet anlayışına ihtiyacı vardır (sayfa: 205).

Hürriyet, Akıl ve İdare!

Matüridi'ye göre insan yaratılışından gelen hisler, anlık karar verir. Akıl ise birçok boyutlarıyla olguları değerlendirir. Matüridi, iradeyi yönlendiren unsurları şöyle açıklar: *"Yaradılış gereği aceleci olan insan, sabır ve katlanmayı gerektiren durumlar ile rahat olduğu zamanlarda bile sabırsız davranır. Buna rağmen insanda mevcut olan menfi hasletler, eğitim ve terbiye ile müspet hususiyetlere yönlendirilebilir. Bu, insan iradesinin eğitim yoluyla yönlendirilmesi sonucunda gerçekleşebilir. İnsanın diğer canlılardan farklı boyutu, iradesi ile bilmeye ve öğrenmeye yönelik davranışlar sergilemesidir" diyen Matüridi, söz ve fiilde doğruyu bulma olarak tarif ettiği 'hikmet'e ulaşabilecek kabiliyetin her insanda olduğunu kabul eder.*" Matüridi; *'Fiil derken, ihtiyari/isteğe bağlı türünü kastediyorum'* der.

Matüridi'ye göre *'irade'* kavramı, dört eksen etrafında yorumlanmalıdır:

- 1- Şahsın, bir şeyin olmasını dilemesi, temenni etmesi ve arzu etmesi.
- 2- Kişinin kendisi dışında birisinden bir işin yerine getirilmesini istemesi.
- 3- İnsanın bir fiilin gerçekleşmesine razı olması.
- 4- Bir fiili yapan kulun bunu bilmeden, zorla veya kendisi dışında harici bir etken sebebiyle yapmaması.

İradenin özünde hürriyet bulunduğunu belirten Matüridi, bunun özgün bir nitelik olduğunu vurgular.

Öğrendiğini Uygulamak!

Kitabın *"Hatime"* adlı (sonuç) kısmında müellif Oğuz Çetinoğlu şu önemli tespitlerde bulunarak kitabını tamamlar: *"Matüridilik, Türk-İslam kimliğinin temelini teşkil eden üç ana unsurdan biridir. Diğerleri; Hanefilik ve Yesevîlik'tir. İslam aleminde yaşanan sıkıntıların belli başlı sebeplerinden bir kısmı,*

Kur'an-ı Kerim kaynaklı bir medeniyet inşa edilmemiş olmasıdır. Bunun sebebi de Kur'an yorumundaki yanlışlıklar ve eksikliklerdir. Asıl problem İslam'ı öğrenmeyen ve öğrendiklerini uygulamayan Müslümanlardan kaynaklanmaktadır. Kabe'yi tavaf ederken Hakk'ın etrafından nasıl dönüyorsak ve bunun adı 'ibadet' oluyorsa, hayatımız boyunca ve sadece doğrunun etrafında döneceğiz. Hayatın tamamını ibadet niyetiyle yaşamalıyız. Herkes kendi doğrusuna göre değil, Kur'an'daki doğruya-doğrulara göre hareket etmeli. Önce okunacak, sonra da okunanlar hayata tatbik edilecek. Kurtuluş bundadır. Akıl, bunu gerektirir."

Matüridi Düşüncesine İhtiyacımız Var!

Dünyamızın mevcut düzeni, insanlığa huzur müjdesi veremiyor. En problemsiz toplumlar bile yakın veya uzak bir gelecekte, 'kelebek etkisi' kavramı sebebiyle huzursuzluk tusunamisinin kendilerine de ulaşabileceğinden endişe ediyor. O halde, yeni bir medeniyet anlayışını inşa etmek mecburiyeti söz konusudur. Denilebilir ki yeni bir medeniyet anlayışı, insanlığın huzuru için beka meselesidir. Beklenen ve özlenen medeniyet; Matüridi'nin akıl, din, bilgi, hürriyet ve saadete alâkalı olanlar başta olmak üzere bütün düşünceleri temel kabul edilerek inşa edilebilir.

İslam alemindeki huzursuzluğun, görünen en önemli sebeplerinin giderilmesi için Matüridi, asırlar öncesinde çözümler üretmiştir. Ancak bu çözümler, tarihin derinliklerinde kalmıştır. Matüridi; dönemin İslami ilimler çevresi olan Mekke, Medine, Bağdat, Basra, Küfe ve Şam bölgelerinden uzakta, Türk diyarı Maverâü'n-Nehir bölgesinde yaşamıştır. Bu sebeple, biraz da ırki mensubiyeti dolayısıyla ön plana çıkamayışı, oluşturduğu sistemin bir taraftan cihanşümul olmasını diğer taraftan da yıpranmasını engellemiştir. İncelendiğinde görülecektir ki oluşturduğu sistem sağlamdır. Aynı çağda diğer İslâm âlimlerinin geliştirdiği sistemler gibi felsefeyi, astronomiyi ve fen ilimlerini red veya ihmal etmemiştir.

Matüridi'nin vazettiği sistemin uzağında kalanlar, akli ve bilgiyi değil, temelsiz bir imanı ve teslimiyeti öne çıkarmışlardır. Bu düşünce ile hareket edenler kurdukları tarikatlar ve oluşturdukları cemaatlerde önce mensuplarının, sonra da toplumun önemli bir kesimini yönlendirme imkanı bulmuşlardır. Böylece İslam'ın özünü bilmeyen şekilci bir Müslümanlık üretmişlerdir.

Böylesine muhtevalı Matüridi kitabından dolayı araştırmacı, yazar Oğuz Çetinoğlu'nu tebrik ediyorum. 368 sayfadan oluşan kitapta geniş bir kaynakçanın yanı sıra, meraklısı için kitabın sonuna, "kelimeler, isimler ve kavramlarla alakalı açıklamalar" ilave edilmiştir. Elinizdeki kitap, Matüridi'yi ve O'nun önce İslam alemini sonra da bütün insanlığı huzura ve saadete ulaştıracak sistemini yeniden gün ışığına çıkarıyor.